

ברגן-בלזן בישראל
IRGUN SH'ERIT HAPLETA

ארגון שארית הפליטה
BERGEN-BELSEN ISRAEL

הקול שלנו

אונדזער שטימע

THE WORLD SHALL REMEMBER
THOUSAND JEWS
THE CONCENTRATION CAMP
BERGEN-BELSEN
OF THE MURDEROUS NAZIS

DO NOT LET THE BLOOD
SHOUT ON THEE!

ANNIVERSARY OF LIBERATION
APRIL 1946
Nissan 5706

JEWISH COMMITTEE
BRITISH ZONE

גיליון מס' 1
ערב ראש השנה תשע"א

ספטמבר 2010

שרדתי

אריאל יהלומי, יו"ר הארגון

התעוררתי. תחילה לא ידעתי מדוע. ידעתי איפה אני נמצא, יכולתי להריח את הצחנה המגעילה של הגופות בחוץ, יכולתי לשמוע גניחות וצעקות של אלה שסבלו הזיות או סיוטים. אולם היה שם גם משהו אחר. ניסיתי לפענח מה זה היה, והבנתי כי אלה היו קולות ירי.

היו לי מחשבות נוספות. הירי בא מהצד הזה, בסמוך למחנה שלנו, אבל היו גם יריות מרחוק.

בלילה הקולות נישאים מרחוק. תהיתי מה יכולה להיות השעה?

האינסטינקטים שלי מהמחנה אמרו לי לברוח מהבלוק.

לאחר זמן מה זחלתי מתוך הבלוק ושכבתי בין הגוויות, כדי להתחמק ממסדר הספירה לאיסוף גופות מאזור המחנה.

שכבתי דומם עד ששכחו קולות הצעקות והמכות, ואז זחלתי חזרה לתוך הבלוק.

בוקר בא, הפקודה "Antreten" נשמעה. כל האסירים שמסוגלים ללכת נאלצו לצאת החוצה ולעמוד בשלוש, למסדר הספירה של הבוקר. הספירה החלה בחריצות, אך המספרים לא עלו בקנה אחד: כמה אסירים מתו במהלך הלילה, וחלקם עסקו עדיין בנשיאת גופות. עמדנו שם בשקט זמן ממושך.

זה היה יום ראשון, יום אביב יפה מאוד, הכל היה כרגיל. לאורך גדר המחנה, עברה באיטיות שורה ארוכה של טנקים, המסומנים בכוכב לכן. השומרים במגדלי השמירה לא הגיבו. לא ידענו אז, כי כוכב לכן היה סמל של כוחות בעלות הברית.

זמן מה לאחר מכן הסתיים המיסדר וחזרנו לבלוק שלנו. בסביבות הצהריים הופיע טנק לפני השער הראשי, דרס את השער ונכנס למחנה. חייל שישב בצריח הטנק התחיל לדבר בשפות רבות: "אנחנו יחידה משורינת אנגלית! אתם חופשיים, אבל אל תעזבו את המחנה! אתם חולים בטיפוס! העזרה בדרך: רופאים, מזון, מים! הניצולים הבריאים צריכים לעזור לשמור על הסדר".

היינו חופשיים!

זה היה יום ראשון 15 אפריל 1945, המקום - מחנה הריכוז ברגן-בלזן.

אני בחיים!

(נאום בטקס המרכזי בברגן-בלזן 18 אפריל 2010)

הקול שלנו - אונדזער שטימע
Undzer Sztyme - Our Voice

בהוצאת ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל
ת"ד 8199, תל אביב-יפו 61081
irgun.bergen.belsen.israel@gmail.com

עורכת ראשית: **יוכי ריץ-אולבסקי**

עורכים: **אריה אולבסקי, שרה גולנדסקי**

עיצוב והפקה: **פרסום המערכת טל. 03-5567373**

חברי הנהלת הארגון: **אריאל יהלומי - יו"ר, זאב פישלר, פיבל פודה, טוני דריילינגר, שרה גולנדסקי, ציפי קיכלר, יוכי ריץ-אולבסקי**

חברים יקרים,

לאחר חווית האירועים לרגל יום השחרור ה-65 מברגן-בלזן בחודש אפריל 2010, שלה היו שותפים חברינו מהניצולים וגם רבים מבני הדור השני והשלישי, החליטה ההנהלה לאפשר לרחשי הלב, שהובעו בקרב החברים, לבוא לידי ביטוי בדמות עיתון שיהיה כולו שלנו, ויהווה את "הקול שלנו" - אמצעי נוסף לתקשורת בינינו ולהתבטאות שלכם ושלנו.

החלטנו שהמועד הנכון להופעת עיתון כזה הוא לקראת ראש השנה תשע"א הבא עלינו לטובה, באותו זמן שבו ראה אור הגיליון השלישי של "אונדזער שטימע" המקורי במחנה העקורים בברגן-בלזן - ספטמבר 1945, תשרי תש"ו.

מכאן גם הגענו אל שם העיתון הזה - "הקול שלנו", וביידיש: "אונדזער שטימע". אנו רואים חשיבות גדולה להמשכיות דרכם של הניצולים, ששיקמו עצמם ובנו משפחות חדשות, שבהן ראו ניצחון גדול על הנאצים - את נצחונם האישי!

*

מאז התארגנה ההנהלה החדשה הצלחנו להעמיד אירועים לא מעטים וגם מרשימים, שרובם הפכו למסורת ומתקיימים בכל שנה: סיור ביידי ושם, הרמת כוסית לכבוד ראש השנה, הדלקת נרות באירוע חגיגי בחנוכה, עצרת זיכרון וחגיגת יום השחרור ב-15 באפריל, הרצאות, מפגשי חברים, אירוח שרת התרבות של מדינת נידרזאקסן שבגרמניה ופמלייתה, אירוח ד"ר האבו קנוך - יו"ר עמותת אתרי הזיכרון של נידרזאקסן, ועוד.

וגולת הכותרת של השנה - המפגש המרגש בערב הסיכום למסע לבלזן 2010, שבו נטלו חלק בני דור ראשון, שני ושלישי. בערב זה ניתנה ההודמנות להתבטא הן לניצולים והן לבני הדור השני והשלישי, שחלקו עימנו את חוויותיהם וסיפרו בהתרגשות עד כמה שינה את חייהם המסע לציון יום השנה ה-65 לשחרור בלזן. היה בכך אות לצידקתה של הדרך ושל היוזמה להביא את הניצולים ובני משפחותיהם אל המקום עצמו, ולהניח להם להתמודד עם החוויות והרגשות שהציפו אותם.

*

במקביל אנו עובדים כעת על הקמת אתר אינטרנט לארגון, ותודתנו נתונה לגיל רוזנבלום, בן הדור השלישי, על שלקח על עצמו את המשימה המורכבת הזו, ואנו מצידנו נותנים לו את כל הסיוע והתמיכה.

*

אנו שמחים לארח בגיליון זה את פרופי חגית לבסקי, שכתבה מחקר ופרסמה ספר על מחנה העקורים ברגן-בלזן ואת ד"ר האבו קנוך, יו"ר עמותת אתרי הזיכרון של נידרזאקסן, שאנו חבים לו תודה מיוחדת על עזרתו בהפקת הגיליון.

אנו מלאי הערכה לחברים בני כל הדורות שכבר הגישו לנו חומר מפרי עטם, ונשמח לקבל עוד חומר מכם עבור הגיליונות הבאים. אנא העבירו אותו אלינו באחת משתי הדרכים: לדוא"ל: irgun.bergen.belsen.israel@gmail.com או בדואר רגיל אל: ת"ד 8199, תל אביב 61081.

*

אנו מאחלים לכם ולבני ביתכם ברכה חמה לשנה החדשה! שתהיה זו שנה מתוקה כדבש, עסיסית כתפוח ומלאה במעשים טובים כגרגירי הרימון!

"יש אירועים בהיסטוריה שלנו שאי אפשר להסביר"

סגן הרמטכ"ל, אלוף בני גנץ בברגן-בלזן

לקראת סגירת הגיליון קיבלנו ידיעה, כי סגן הרמטכ"ל, אלוף בני גנץ, ביקר בברגן-בלזן.

הביקור התקיים במסגרת ביקור עבודה רשמי של סגן הרמטכ"ל בגרמניה, שהתקיים ביוזמת סגן ראש המטה הכללי של צבא גרמניה במטרה לדון באתגרים הביטחוניים ובתמונת המצב במזרח התיכון.

אלוף גנץ הוא בנה של משוחררת המחנה, מלכה וייס-גנץ ז"ל, שנפטרה לפני כשנה. מלכה הייתה רק בת 17 ביום השחרור באפריל 1945.

אל סגן הרמטכ"ל הצטרף תא"ל יוסי היימן, שאביו אברהם אף הוא השתחרר בברגן-בלזן והיה בן 9 בעת השחרור. סבתו של תא"ל היימן קבורה בבית הקברות בברגן-בלזן ובסמוך לאנדרטה הוקמה מצבה לזכר סבו.

אלוף גנץ הגיע עם בנו נדב, העומד בפני גיוס לצה"ל, ותא"ל היימן הגיע עם אביו.

ליד האנדרטה היהודית נערך טקס סימלי, הונחו זרי פרחים, והקצינים הצדיעו בעת השמעת ההמנון "התקווה".

הביקור אורגן ע"י סגן הרמטכ"ל הגרמני. בני משפחות גנץ והיימן ביקרו גם במרכז התיעוד החדש באתר הזיכרון, כשהם מלווים על ידי מנהלי המרכז.

"היה זה ביקור מרגש. אני רואה זאת כזכות מיוחדת ללוות כתף-אל-כתף אישיות כמו אלוף גנץ, בעודו מספר על אמו ששרדה את בלזן - מסר ז"ר האבו קנוך, מנכ"ל קרן הזיכרון של נידרזאקסן, במיוחד למערכת "הקול שלנו".

בתמונה נראה אלוף גנץ ליד האנדרטה היהודית. התמונה באדיבות קרן הזיכרון של נידרזאקסן.

נאום לרגל 65 שנה לשחרורנו

ממחנה המוות ברגן-בלזן

זאב פישלר

מכובדי, אחים לסבל,

באנו לכאן מישראל לציין 65 שנה לשחרורנו ממחנה המוות ברגן-בלזן.

רבים מהניצולים כבר לא איתנו, אך יחד עם זאת מתלווים אלינו חלק מהדור השני והשלישי לשואה.

מי שלא היה כאן בימים הנוראים ההם, לא יכול לתאר לעצמו כי במקום שבו אנו עומדים היום, מקום שנראה פסטוראלי, שקט, ירוק ויפה, התרחשו מאורעות זוועה כאלה - "זוועות בלזן".

זהו גיא המוות של רבבות בני אדם.

מחנה בלזן היה מחנה השמדה לכל דבר. אמנם לא השתמשו בגז לצורך המתה, כפי שעשו בבירקנאו. המוות כאן היה אכזרי ביותר - על ידי הרעבה.

היינו רעבים, תשושים, חולים בטיפוס-בהרות ומחלות אחרות. רבים מאיתנו מתו מתוך ייאוש וכניעה לחוסר האונים.

היום על הקברים כתוב כי נחים כאן 5000 מתים ובמקום אחר 2500 מתים, אך למעשה נחים כאן עשרות אלפים של בני אדם.

אני רואה אל מול עיני תמונות זוועה, שלא מרפות ממני עד היום הזה. מראות שהמוח האנושי לא מסוגל לקלוט.

בורות גדולים. מבטים קפואים של נשים וגברים צעירים. זקנים לא היו שם. הזקנים נרצחו מזמן.

במהלך השבועיים האחרונים במחנה, אני וחברי הטוב יוסף דריילינגר ז"ל סחבנו מהערמות גוויות אל קברי אחים.

רק אלה, שחוו את הזוועה והתופת ושרדו למזלם הטוב, מסוגלים להבין את אשר ארע כאן.

אני רואה לעצמי חובה קדושה להעיד ולספר עד סוף הימים למען הדורות הבאים וכדי שפשעים כאלה לא יחזרו לעולם.

אנו כאן גם להזכיר את אלה ששרדו ואינם איתנו עוד.

יהי זיכרם ברוך.

ברגן-בלזן, 18 באפריל 2010

זיכרון ומשמעות בלימודי השואה במערכת החינוך הישראלית מבעד לעיני כמורה להיסטוריה

שרה גולנדסקי

בתם של צלה וחיים פוסלושני

נולדתי בברגן-בלזן.

אינני יודעת או זוכרת ממתי עובדה פשוטה זו - מקום הולדתי - התקבעה בתודעתי. בדמה שמאז ומעולם ידעתי.

ידעתי - אמא ואבא איבדו את עולם ילדותם וכל היקר להם בשואה.

לידתי בנתה עבורם עולם חדש. תקומה.

ובין האובדן לתיקווה התנהלו חיי. "דור שני" - קשורה בעבותות אהבה להורים, מנסה לפצותם על כאבי העבר אך גם בונה לעצמי חיים מלאי סיפוק של רעיה, אם (עכשיו כבר סבתא), ומורה בישראל.

אין צורך בתארים מתקדמים לנפש האדם כדי להבין שעיסוקי בשלושים השנים האחרונות כמורה להיסטוריה של עמנו בדורות האחרונים, בכתיבת תכניות לימודים בנושא השואה (בהדרכת דייר נילי קרן), ופעילותי בקרב ניצולי השואה - אינם מקריים וקשורים ישירות להיסטוריה המשפחתית שלי.

אז איך להנחיל את תודעת השואה לתלמידי?

הוראת השואה היא אחד האתגרים הקשים ביותר עבורי כמורה ומחנכת. השואה הינה אירוע ייחודי כלל-אנושי ויהודי, ומהווה פרשת דרכים בהיסטוריה היהודית בפרט ובהיסטוריה של המאה העשרים ככלל.

לא אשגה אם אומר כי במשך השנים בבית הספר נחשפים התלמידים למידע רב על השואה. תלמידי שמעו את סיפורי האישי, הופגשו עם ניצולי שואה שחשפו את קורותיהם בשנים הנוראות, חזו בסרטים, קראו ספרים ובעיקר השתתפו בטקסים ובפעילות חינוכית המתמקדת ביום הזיכרון לשואה ולגבורה.

כמסגרת לימודי ההיסטוריה בכתי הספר בחינוך היסודי מלמדים את הנושא בכיתות הגבוהות, והרחבת המידע על כך באה בחטיבה העליונה. בחינות הבגרות בהיסטוריה של השואה מחייבות את כל תלמידי התיכונים.

האם די בכך?

התהליך הלימודי מחייב את התלמידים להתמקד בזיכרון - החוויה הרגשית של האירוע. אולם לא פחות חשוב:

תפקידי כמורה הוא לנסות ולהבהיר לתלמידי את משמעות השואה לעם היהודי אך גם להבהיר שהזעזוע על הזוועה אין די בו. עליהם להסיק מסקנות, ללמוד לקחים ולרדת לעומקן של הסיבות והגורמים לשואה, להבין את השפל המוסרי ואת המדרגה התחתונה של הדה-הומניזציה, שהגיעו אליה הנאצים שהגו, תכננו וביצעו את רצח העם היהודי; להבהיר כי אותו מעשה נורא שנבע מן האידיאולוגיה הנאצית, אסור שיחזור ויקרה בעתיד חלילה לאנשים אחרים בני עמים אחרים בשם אידיאולוגיות כאלה או אחרות.

האתגר הגדול שלנו במערכת החינוך הוא

לגשר בין מורשת העבר היהודי ובין הקיום היהודי כיום. לימוד נושא השואה חייב להוות כלי חינוכי הרואה את השואה כתופעה היסטורית ייחודית אך גם בעלת השלכות אוניברסליות ברורות.

ולסיכום: חשוב לי באופן אישי שתלמידי יפנימו את המסר שקיבלתי מהורי: מי ששרדו את האימה לא היו אלה שהיו חכמים יותר או מוכשרים יותר מהמיליונים שלא שרדו, אלא אלה שהצליחו למצוא חברות שחזקה את נפשם, עזדה ונתנה משמעות לחייהם בתוך החשיכה ואמונה שעוד יבואו ימים טובים.

"אונדזער שטימע" ההתחלה

לא עוד הרגשנו כה מבודדים. הקשר עם העולם נוצר. שישמעו את הדופק שלנו, ואולי יוכלו לעזור לנו" (במקור נכתב ביידיש).

כלומר, מטרתו של העיתון נמצאת בשמו "הקול שלנו" - להשמיע את קולם האותנטי והבלתי מצונזר של הניצולים בעולם על רקע חורבן יהדות אירופה.

גליון ראש השנה הראשון 10.9.1945, הי תשרי תשי"ה

מה העסיק את המערכת והניצולים היום לפני 65 שנים?

על פני 27 עמודים נפרשת יריעה שמאפשרת הצצה אל עולמם של ניצולי ברנ-בלזן.

העמוד הראשון מציג מודעת ברכת "שנה טובה" מאת המערכת והועד היהודי המרכזי אל אנשי שארית הפליטה, לשליחים ולחיילים היהודיים.

בהמשך מובא מכתב אל "האחים והאחיות" מאת נציג הרבנות הראשית מלונדון.

רפאל אולבסקי מהרהר בדבר תורה לקראת ראש השנה בהקשר של המסורת והמציאות דאז.

דוד רוזנטל כותב מאמר בשם "דְבִּרְנוּ" העוסק בחורבן וגאולה.

מרים וקסמן מביעה את רגשותיה בשיר בשם "אני מתגעגעת".

פאול טרפמן כותב מאמר בנושא חינוך.

המערכת מפרסמת מודעה המבקשת מיהודי חו"ל לשלוח ספרי קריאה ולימוד בעברית וביידיש.

שתי כתבות מסקרות את הסטודיו הדרמטי היהודי במחנה ואת הקונצרט שנערך ע"י הכנר יהודי מנוחין.

דב לאופר כותב מאמר על ציונות ומצבה של שארית הפליטה לקראת השנה החדשה תש"ו.

שתי כתבות סוגרות את העיתון בנושאי פוליטיקה ותנועות ציוניות לקראת הכינוס הראשון של שארית הפליטה.

עולם ומלואו: ציונות, מסורת, חינוך, יצירה, קשר עם יהדות העולם, עבר ועתיד, תרבות ואקטואליה. שלישיית העורכים האגדתית היטיבה לרכז חומר עיתונאי מעמיק ומרתק, שהעסיק את קוראיהם במהלך ימי החג.

אין ספק, העיתון הוא מציב אתגר מרתק לעיתון הבוכחי...

אריה אולבסקי

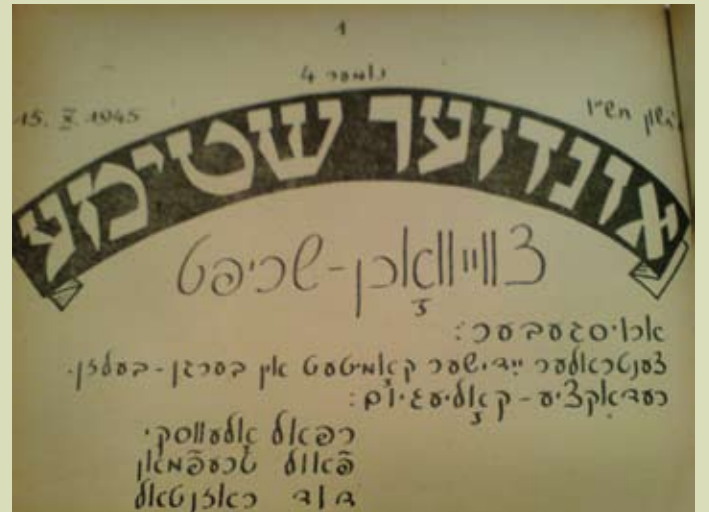
הגיליון הראשון נכתב בכתב-יד, שוכפל במכונת שכפול ויצא לאור פחות משלושה חודשים לאחר השחרור, בתאריך 12 ביולי 1945 בעיר צלה, עיר המחוז של ברנ-בלזן. "בית ההוצאה" שכן במשרדי הרב מ-צלה, הרב ישראל-משה אולבסקי זצ"ל, אשר היקצה חדר מחדרי מבנה בית הכנסת לטובת מערכת העיתון שכללה את אחיו רפאל אולבסקי, פאול טרפמן ודוד רוזנטל.

150 העותקים הראשונים כללו כל אחד 12 עמודים. העיתון יועד להיות דו-שבועון אולם יצא מדי חודש בערך. ארבעת הגיליונות הראשונים נכתבו בכתב-יד עד אשר הגיעו למערכת מכונות כתיבה עם אותיות עבריות.

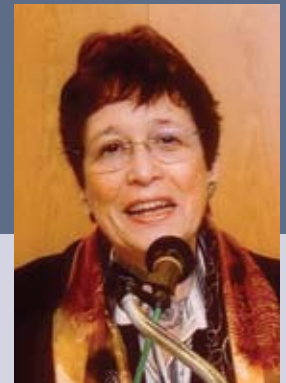
"אונדזער שטימע" היה אפוא כתב העת היהודי הקבוע והראשון בגרמניה שלאחר השואה. הוא מילא תפקיד חשוב בתחום התקשורת הכתובה של החיים במחנה, ונתן מענה לרחשי הלב, לצרכים, לדאגות, לטרדות היומיומיות, וגם לשמחות של המשפחות החדשות. הוא קרא בקביעות לפעול למען עליה לארץ ישראל, וליווה את המדינה שבדרך עד ל-30 באוקטובר 1947.

יוזם הרעיון היה אבי, רפאל אולבסקי ז"ל, מורה ציוני ועיתונאי לפני המלחמה, אשר חלם על פרסום תלאות השואה עוד בהיותו במחנות בונה ואושוויץ. אליו הצטרפו פאול טרפמן, שעסק בהוראה, וגם דוד רוזנטל, שהיה אף הוא בעל עבר עיתונאי.

וכך כתב אבי רפאל בעיתון הראשון: "כאשר אספנו ב-12 ביולי 1945 את 150 העותקים הראשונים של הגיליון הראשון, עלו בעינינו דמעות של שמחה. אכן, הייתה זו עבורנו חוויה משמחת.

שארית הפליטה בברגן-בלזן - מבט מבחוץ

פרופ' חגית לבסקי

כתחנת מעבר ארעית הפך עד מהרה למקום לחנייה ארוכה וממושכת. ההגבלות על העלייה שנקבעו על פי הספר הלבן של המנדט הבריטי בארץ ישראל ומדיניות ההגירה המוגבלת שנקטה ארצות הברית, הפכו את השהות במחנות העקורים לתופעת קבע ל-300,000 יהודים שהתקבצו שם, שהיו ל"יעדה אקס-טריטוריאלי" בדעיבד אנו יודעים שציפיית הניצולים

בסוף המלחמה ולאחר שהושמדו

שישה מיליון יהודים בקירוב, נותרו באירופה כשלושה מיליון יהודים, בעיקר בכרית המועצות (על חלקיה האסייתיים). במחנות הכפייה, במחנות הריכוז ובמחנות ההשמדה שרדו כנראה כ-200,000 יהודים, מהם עשרות אלפים על ערש דווי. אלפים רבים הצטרפו אל זרם ה־פּרֶטְרִיאנְטִים שעשו את דרכם בעיקר לארצות המערב. רוב הקהילות היהודיות באירופה התדלדלו בעקבות הכיבוש הנאצי, המלחמה וההשמדה, ורק מעטות הצליחו לעבור את המלחמה כמעט בלא פגע.

רבים מאלה ששרדו בארצות מזרח אירופה ובמחנות לא רצו כלל לשוב למולדתם ולהשתלב בה. כ-50,000 מניצולי המחנות נשארו במקומות שבהם שוחררו, בעיקר בגרמניה ובאוסטריה, והפכו לעקורים במחנות עקורים. אל אלה הצטרפו, בזרם גובר והולך, בורחים מן המזרח, בעיקר מפולין, שרצו להתרחק מארצותיהם ומיבשת אירופה. רבים שמו פעמיהם אל נמלי הים התיכון בדרום אירופה בתקווה לחבור לעלייה הבלתי לגלית, אך הרוב הגדול של הבורחים פנה למחנות העקורים בשטחי הכיבוש של בעלות הברית בגרמניה ובאוסטריה, שהיו להם לתחנות מעבר בדרך אל הגאולה. הם קיוו שממחנות העקורים תיפתח להם הישועה והם יוכלו לממש את רצונם לעלות לארץ ישראל, או להגר לארצות הברית ולארצות אחרות מעבר לים. אולם מה שנראה תחילה

דוד בן גוריון וגולה מאירסון מבקרים בברגן-בלזן
אוקטובר 1945

ארכה חמש שנים ויותר, אולם מנקודת מבטם של המצפים הקץ לא נראה באופק. וכך התארגנו היהודים שחיו על אדמת גרמניה ואוסטריה למאבקים לשיפור תנאי חייהם בהווה, לשיקומם ולעתידם.

במצב המיוחד שבו נמצאו הניצולים-הפליטים-המהגרים, באמצע הדרך, וללא חברה קולטת, אמנם בסיועם של סוכנויות סעד ושליחים, היה תהליך שיקומם של הניצולים כפרטים שזור ללא הפרד בהתהוותה של חברה חדשה, הנאבקת על קיומה כשם שהיא נאבקת לשיקום חייהם של חבריה. התארגנותם ופועלם של מוסדות וארגונים, של מערכות הכלכלה, הפוליטיקה והחברה, החינוך, חיי הדת והתרבות, והתהוותה והתפתחותה של תרבות הזיכרון - כל אלה היו שזורים ללא הפרד בקונפליקטים ובמאבקים תוך כדי התפתחותם של ערוצי תקשורת פנימית וחיצונית, יהודית וכללית.

ברגן-בלזן, מחנה העקורים הגדול ביותר בגרמניה, אשר מנה בין 9,000 ל-12,000 עקורים יהודים, מדגים באופן מובהק את התהליך הזה של השיקום והתחייה על כל שלביו והיבטיו.

התמריץ לצאת מן הדיכאון והאבדן היה בהקמתן של משפחות חדשות, פיצוי על אבדן הקרובים והמשפחות מזה, ותשתית לבניית חיים חדשים - מזה. זוגות התקשרו מהר על מנת להקים לעצמם פינה פרטית ולהוליד ילדים בטרם יאחרו את המועד. קצב החתונות בברגן-בלזן הגיע ל-50 חתונות בשבוע, 6-7 חתונות ביום. אחרי החתונות - באו הילדים, למרות מצבן הבריאותי של הניצולות. עד ינואר 1948 נולדו אלף תינוקות בברגן-בלזן, ובסך-הכל נולדו בו עד לסגירתו בספטמבר 1950 למעלה מ-2,000 ילדים. הילדים היו למוקד חיי החברה והציבור במחנה, אשר סביבם ולמענם הוקמה מערכת שלמה של מוסדות טיפול, חינוך ותרבות.

עקורים, וקבוצת שליחי היישוב הגיעה לברגן-בלזן אחרי שכבר רוב המוסדות היו במלוא פעילותם.

את ההתארגנות הלאומית יש לראות גם על רקע קשיחותה של מדיניות ההגירה המערבית בכלל, וזו הבריטית ביחס לארץ ישראל, בפרט. כבר כעשרה ימים לאחר השחרור הוקם ועד יהודי למחנה. בספטמבר 1945 התקיים הקונגרס הראשון של שארית הפליטה באזור הכיבוש הבריטי, בסימן הדגל הכחול-לבן, ותחת הסיסמה "פיתוח את שיערי ארץ ישראל!". בקונגרס זה גם נבחר הוועד המרכזי לכל האזור הבריטי, בראשותו של יוסף (יוסל) רוזנצפט, וחברו לו נורברט וולהיים מליבק כסגנו; ברל זב לאופר המזכיר; ד"ר הדסה בימקו (רוזנצפט), כראש מחלקת הבריאות; רפאל אולבסקי, פאול טרפמן ודוד רוזנטל כראש מחלקת התרבות; הרב צבי (הרמן) עזריה (הלפגוט) כראש מחלקת הרבנות; שמואל וינטראוב יחד עם קרל כ"ץ מברמן כראש מחלקת ההספקה; הרב ישראל משה אולבסקי, ראש הקהילה החסידית בצלה; וסמי פדר, מנהל התיאטרון. חברי הוועד היו אנשים צעירים, בראשית שנות השלושים לחייהם, ששרדו את השואה במחנות ריכוז, ואבדו את רוב משפחותיהם; כולם היו פעילי ציבור בעבר, רובם במסגרות ציוניות; רובם היו אנשים משכילים והם ייצגו מגוון רחב של הציבור היהודי.

מתחילת דרכו עמד הוועד המרכזי על בכורתו ובלעדיותו כגוף מעין ממשלתי לכל יהודי האזור הבריטי, ולמרות שחסר כל משאבים משל עצמו הצליח להיות מעורב ולחלוק באחריות בכל מגוון הפעילויות. רבות מן הפעילויות ביזמו על ידו, וקיבלו את ברכתם וסיועם של ארגוני הסעד בדיעבד. מלבד מגוון הפעילות כלפי פנים כדי לארגן את חיי ההווה ברוח יהודית לאומית, עסקה מנהיגותה של חברת העקורים באינטנסיביות רבה בפעילות פוליטית שהייתה מכוונת כלפי חוץ, כלפי השלטונות הבריטיים ובזירה הבין-לאומית כדי לפתור את בעייתם ולקבוע את עתידם.

כשנפתחו שיערי היציאה ושחררו העקורים - מצאו רבים מאד ביניהם את דרכם לישראל. רבים אחרים בנו את עתידם בצפון אמריקה. אלה ואלה התערו עד מהרה בביתם החדש. חיהם במחנה העקורים הכשירו אותם הן כיחידים והן כחברה להיקלטותם המהירה והמוצלחת ולהשתלבותם הפעילה בציבור היהודי, בתנועה הציונית ובארץ ישראל למרות הטראומה הגדולה שעיצבה את חייהם כניצולים.

כבר ביולי 1945 החל להופיע כתב-העת האידי "אונדזער שטימע", שיוזמיו ועורכיו היו רפאל אולבסקי, פאול טרפמן ודוד רוזנטל. כתב-עת זה היה לבטאנו הרשמי של הוועד המרכזי של מחנה ברגן-בלזן והאזור הבריטי אך בצידו ובעקבותיו הופיעו כתבי עת רבים, רובם ביידיש. מלבד כתבי-עת היתה פעילות ספרותית ופובליציסטית ענפה ביותר, שניתן לאתר בה שלושה מוקדים, כולם בעלי אופי יהודי-לאומי: הרצון להנציח ולשמר את זיכרון השואה; התשוקה להחיות את התרבות והמסורת היהודית; והשאיפה לכוון ריבונות לאומית בארץ ישראל.

פן אחר של חיי ציבור ערים היה הקמתן של קבוצות תיאטרון ופעילותן הרבה. הידועה מכולן היתה ה"קאצעט תיאטערי" שיזם סמי פדר, ואשר הופיעה לראשונה כבר בקונגרס של שארית הפליטה בספטמבר 1945. בצידה הופיעה גם במת הפועלים "ארבעטער בינע" של פועלי ציון. גם כאן שלטה האידיש ועיקר התוכן היה באזכרה והנצחה של חיי הגטו מזה, ובהעלאת המיטב שביצירה התרבותית האידישית - מזה. בחיי החברה והתרבות השום דגש רב על המומנט הלאומי-ציוני, אך לא כאנטייתיזה לתרבות היהודית המסורתית, אלא בנוסח מיוחד וחדש המצרפם יחדיו.

אולם הפעילות המרשימה ביותר במחנה הייתה בשדה החינוך. ילדים ונוער, שיקומם והכנתם לעתיד, עמדו בראש סדר יומם של העקורים. זאת למרות המחסור החמור בצידו - בעיקר בספרים - ובכוח אדם מתאים. זמן רב לפני שהגיע סיוע כלשהו מבחוץ, ביוני 1945, נוסד בית-הספר הראשון, שהמורה בו היה פאול טרפמן. יוזמה זו התפתחה עד מהרה לרשת חינוך. בפברואר 1946 כללה רשת החינוך בית-ספר יסודי בן 200 ילדים; גימנסיה עברית ע"ש החטיבה היהודית הלוחמת, שנפתחה בדצמבר 1945 ביוזמתם של הניצולה ד"ר הלן ורובל ושל איש הבריגדה דוד ליטמן, ובה 100 תלמידים; שני בתי ספר של בית יעקב, אחד פולני ואחד הונגרי, ובהם כ-200 ילדים; ישיבה ובה 100 תלמידים; בית ספר מקצועי בסיוע אורט; אוניברסיטה עממית; והכשרות חקלאיות של החלוץ, הפועל המזרחי ופועלי אגודת ישראל.

בתי הספר השונים היו מוקד מקרין לטיפוחה של תרבות לאומית, החגים הלאומיים שנחוגו בכתבי הספר נחוגו ברוב עם, הצגות ותערוכות של בתי הספר היו לאירועים ציבוריים כלליים, וכולן נשאו אופי לאומי מופנן. המורים במוסדות אלה היו ברובם

חגית לבסקי היא פרופסור (אמריטה) בחוג להיסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים, כיהנה כחברה בוועדת המומחים הבין-לאומית להקמת מרכז התיעוד והזיכרון בברגן-בלזן, ופרסמה את הספר: **לקראת חיים חדשים: ניצולים ועקורים בברגן-בלזן ובאזור הכיבוש הבריטי בגרמניה, 1945—1950** (בהוצאת יד ושם והוצאת מאגנס, 2005).

“עדים לעדים” מחויבות לעתיד אתר ההנצחה של ברגן-בלזן

Thus, Bergen-Belsen Memorial as many other memorial museums on Nazi crimes in Germany and Europe owe to survivors a lot, too much to be mentioned here appropriately. But most of all they owe to them a step-by-step growing openness and willingness to share memories, testimonies, accounts, personal objects, and moments of their life. We are all aware that this could not be taken for granted, neither then nor today. Personal involvement of many people working at memorial sites grown from individual encounters with survivors and their families has been and is an important source of motivation. And due to these personal encounters many of them became “witnesses to the witness” or, as Geoffrey Hartman calls them, “secondary witnesses”.

**“אתר ההנצחה ברגן-בלזן אמור להיות מרכז של הדיאלוג
הזה והוא צריך להתפתח למרכז תיעוד ולמידה בעל הכרה
עולמית.**

**לשם כך, אנו זקוקים לתמיכה שלכם, עכשיו וגם בעתיד,
בהתבסס על מטרה משותפת: לא להניח לשתיקה לצמוח
במקום שבו תשומת הלב היא חיונית.”**

Many of these personal affiliations and relations will remain for years. But with sadness we are aware that the “age of witnessing”, as Annette Wieviorka amongst others has termed the period since the 1990s, will come to an end. This is somewhat different for Bergen-Belsen than for other memorial museums, because of the large group of children and young people as survivors of the concentration camp and the specific situation of up to 2.000 children born in the DP-Camp. Witnesses and their relatives will be with us for a long period of time ahead.

Nevertheless, a real presence at Bergen-Belsen Memorial was and will be possible only occasionally. We have stressed the importance of those visits and personal encounters, in particular with school classes, recently with programs we called “eyewitnesses in dialogue”. As one element of our manifold educational activities, we want to continue these efforts since many survivors have offered us to speak about their experiences. Very often, a biographical interview with the Memorial has been the starting-point for this openness.

Bergen-Belsen Memorial will continue its contacts to survivors, their families and associations or social networks. Meanwhile, this has become a transgenerational project. Children and grand-children have been visiting Bergen-Belsen. Confronted with the graveyards of family members or with the historical site of suffering – and survival or “rebirth” – they develop their own attitude to the site and to the work of the Memorial.

We share a task, though from different viewpoints. We do have the task to preserve the historical site, knowledge and memory. We have to initiate reflections on the meaning of the Shoah and other Nazi crimes for contemporary and future societies. We have to make the most possible out of a very specific and unique situation where today witnesses, their relatives as the most immediate “witnesses to the witness” as well as other secondary witnesses interact in such a dense and familiar setting as could have been developed in recent years.

Any attempt to strengthen alliances and bonds for the task of memory and education is worth to be done. Thus, the idea for a Newsletter of the Irgun is more than timely. I am sure that it will help to foster the social relations among survivors and their families in Israel and beyond. Certainly, it will become an important source for information about Bergen-Belsen both, before and after 1945, the real site and the imaginary “there” which has been an unmeant companion for so many up to now.

Bergen-Belsen Memorial and Lower Saxony Memorials Foundation would be honored if relations to the Irgun and individually to everyone who has a sense of belonging to Bergen-Belsen Memorial can be further fastened and extended. I am very much looking forward to meetings, ideas and projects which will grow from these recent initiatives and may bring together witnesses and witnesses to the witness.

Bergen-Belsen Memorial is supposed to be a center of this dialogue and has to be further developed into a documentation and learning center of worldwide recognition. For this, we need your support, now and in the future, based on a common aim: Do not let silence grow where attention is essential.

“Witness to the Witness”: An obligation for the future of Bergen-Belsen Memorial

Dr. Habbo Knoch
**Director, Bergen-Belsen Memorial and Lower
Saxony Memorials Foundation**

October 28, 2007: In the presence of far more than one hundred former survivors of Bergen-Belsen and former Displaced Persons, joined by numerous family members, the new Memorial Museum at Bergen-Belsen has been inaugurated and opened to the public. After years of intensive research, exchange, and planning the new museum blends architecture, testimonies and information into a well-integrated presentation. At the opening and afterwards, the most important among the many positive comments came from survivors: The museum has been done, they said, with highest respect for the memories, biographies and experiences of those who suffered at Bergen-Belsen and of those who had the chance to develop a new life in the DP-Camp.

Since April 1945, Bergen-Belsen is an international synonym for Nazi crimes and mass murder. Photographs and film pictures presented horrifying scenes of death and starvation, less so of survival and spirit, to a worldwide public. But soon, to protect the knowledge and to remember the sorrow was left to survivors, almost without exceptions. Beside all their different efforts and necessities to get back into a regular life in spite of the shadows from the past, beside their efforts to forget and to keep the trauma silent, the social, political and historical activities in particular among Jewish survivors were singular. In some cases, like in Dachau or Neuengamme, survivor associations became closely associated with memorials at former camp sites since the 1960s. Self-help was a major task.

With the growing – in particular: civic – interest in the history of Nazi crimes and remembrance of those who suffered since the 1980s in West Germany, contacts to survivors as individuals, their associations or social networks were central to attempts to transform forgotten or symbolic historical sites of Nazi crimes into memorials, museums and active learning centers. (That refers to my personal background as an active member of a memorial site initiative and its museum since 1985 in North-West Lower Saxony documenting and remembering the history of the 15 “Emsland Camps” between 1933 and

1945.) From these beginnings to the current flourishing of memorial museums in Germany, it was a long way. The support of survivors and their formal as well as informal associations was indispensable and encouraging – politically as well as in terms of what we know about Nazi crimes. Much of this was possible because survivors kept close relations among themselves for decades.

A cornerstone in German memorial culture, in 2007 the opening of the new museum at Bergen-Belsen was a significant step in the decade-long development of the site into a memorial and a museum following its earlier exhibitions from 1966 and 1990. Mainly due to the DP-Camp this development began already immediately after the war when survivors collected testimonies, documents and photographs. And when Polish and Jewish survivors

**“כל ניסיון לחזק בריתות וקשרים עבור הפעילות של זיכרון
וחינוך, ראוי להיעשות.
לכן, הרעיון של עיתון של ארגון ברגן-בלזן בישראל הוא
יותר מאשר בזמן הנכון.
אני בטוח כי הוא יסייע לקדם את הקשרים החברתיים בין
הניצולים ובני משפחותיהם בישראל וגם מעבר לכן.
אין ספק, זה יהיה מקור חשוב למידע על ברגן-בלזן לפני
וגם אחרי 1945 - האתר האמיתי וה"שם" הדימוי,
אשר כבר היו בני לוויה מקריים עבור רבים
כל כך עד עכשיו.”**

erected their own memorials as a sign of self-assurance and as a political protest against attempts to diminish the importance to remember.

Bergen-Belsen became the first official memorial in West Germany at a site of former Nazi crimes in 1952. That was not a result of any particular German attempt to preserve the memory. Rather, it was a late product of the survivors' presence and activities in the DP-Camp Bergen-Belsen until 1950. For several years, Bergen-Belsen remained rather a quiet place. Without support and intervention of former survivors the next step in its development might not have occurred when around 1960 the memorial landscape was redesigned, commemoration ceremonies became regular, and a first small museum was opened in 1966.

המסע לברגן-בלזן

- אפריל 2010

צילום: ע. ריץ

לצפייה באלבומי התמונות של הארגון, היכנסו לכתובת: <http://tinyurl.com/Bergen-Pics>

לולה ברמן

שוכבת על הרצפה, חולה, אפאטית, חום גבוה ונחיל של כינים. רק מים רצייתי. בבית שימוש עם צואה על הדפנות טפטפו באיטיות מים מצינור בתוך הצואה. עם כלי חלוד ביד ישבתי על הקרש עם הזוהמה כדי לאסוף קצת מים. רופא אנגלי מסמן עם גיר על המצח את מי צריכים החיילים עם האלונקות לקחת דחוף לבית החולים המאלתר.

לצריף שלי נכנסו שתי אחיות שהיו איתי במחנה הקודם. הם שמעו שאני יודעת קצת אנגלית, ונבהלה ביקשו שאסביר לחיילים עם האלונקות שיש לקחת דחוף את אחותם השלישית, כי רבקה במצב קריטי. ואכן, כל "הפמליה" שלנו עם החיילים ועם האלונקה נכנסה לצריף שבו אחותם ישבה, נשענת על איזה קיר, ואז, בנוכחותנו, היא נפטרה...

בשנה שעברה פגשתי בציכיה את האח של האחיות האלה, והוא סיפר לי שהוא יודע כי האחיות שלו היו בברגן-בלזן ואחותו הגדולה נפטרה שם. אמרתי לו שאני במקרה הייתי עדה לרגע מותה, וסיפרתי לו את השתלשלות הדברים. אלימלך גרוס, האח, סיפר שהאחיות דאגו שלא להכניס את גופת אחותם לקבר אחים, אלא מצאו ביער איזה פינה ושם היא קבורה. הוא דאג להציב על קבר אחותו מצבה קטנה. הוא סיפר את מה שאני אמרתי לאחותו

ציפי קיכלר

תמונות ילדותי מוצגות במוזיאון.

7 תמונות, מסודרות יפה, כמו דף מאלבום.

תינוקת עטופה אהבה, עם אמא ואבא.

תמונות ילדותי מוצגות במוזיאון.

במקום של כבוד. בתוך חלון. ולצידן דברים אודותי.

תמונות ילדותי מוצגות במוזיאון הנמצא באתר המחנה ברגן-בלזן, תחת הכותרת: "חיים לאחר השואה".

ואכן - תמונות של חיים.

חיים שבקעו מתוך המוות.

חיים שנוצרו מאהבה.

אהבה של ניצחון על המוות.

כמה כח צריך כדי לעשות אהבה שם, אחרי?!

הביקור בברגן-בלזן

פרופ' שאול לדני

לביקור בברגן-בלזן הוזמנתי יחד עם בתי ישירות ע"י המארגנים הגרמניים. עוד קודם נסיעתי נפגשתי בתל אביב עם משלחת גרמנית, שכללה את שרת התרבות של סכסוניה התחתית ואת מנהל הקרן ד"ר קנוך. הגרמנים ביקשו ממני בהשאלה פריט עבור תערוכה שעמדו לארגן.

טקס פתיחת התערוכה התקיים בעת ביקורנו בברגן-בלזן. בתערוכה הוצגו 20 פריטים, כולל הפריט שהשאלתי, בתוך אולם התצוגה הישן של אתר ההנצחה. ליד כל פריט הוצב שלט עם תיאור, וכן תיאור קצר אודות המשאיל. האוצרת מרינה שטאץ הכינה קטלוג יפה, שכלל תמונות של כל הפריטים והסבר על בחירתו של כל פריט ומשמעותו, וכן קטע

אמא שלי, בשה קיכלר לבית טננבאום מקרקוב ואבא לאון קיכלר מוישניץ, לא רחוק מקרקוב, שנישאו באהבה בגיטו קרקוב בשנת 1942, אבא השתחרר במטהאוזן, חיפש ומצא את אמא בברגן-בלזן, שם השתחררה ב-15 באפריל 1945.

שניהם עטפו את המוות וטמנו אותו עמוק עמוק, אי שם, בתוך הנשמה.

ועשו חיים חדשים.

אין ספק: גיבורים!

ואני - שנים התביישתי בהם...

אבא ואמא נחים בשמיים.

ואין לי ממי לבקש סליחה.

תמונות ילדותי מוצגות במוזיאון וצועקות: **סליחה!**

לחפש מונח מסויים ב-google כדי לענות ברמה שלו.

הנסיעה לשם זרקה אותי בחזרה לאותם זמנים שחורים ונוראים, אבל גם ידעתי להעריך את הנס, באיזה תנאים אני עכשיו מבקרת כאן ואיזה דברים גדולים התרחשו בחיי העם שלי בכלל ובחיים שלנו בפרט.

הגעתי לישראל ב-1948 עם קום המדינה. באתי משוודיה, לשם הביא אותי הצלב האדום מברגן-בלזן. לא אשכח את היום, שבו הגעתי לארץ ישראל. פעם ראשונה בחיים שלי הרגשתי חופש, פשוט פיזית. חשבתי שהלב שלי יפרוץ מגופי. נשמתי עמוק וצעקתי "אף אחד לא יגיד לי עוד שאני יהודיה מלוכלכת".

לדאבון לבי לא שמעתי עוד את הכינוי "יהודיה", אבל כן שמעתי מפי יהודי "חבל שהיטלר לא גמר אתכם". עצוב.

באמריקה, וזו זכרה ואישרה את סיפורי.

כשידעתי שאני אסע לברגן-בלזן השנה (2010), הבטחתי לו שאמצא את הקבר של אחותו. הבאתי מהארץ נר נשמה, בררתי איפה אוכל למצוא את הקבר, ועם אורנה בתי, עם רבקה רוזנצווייג ובתה וגם עם גרמני אחד, התייחדנו עם זכרה. הדלקתי את הנר ושמונו פרחים על קברה. סגרתי מעגל.

אני מציינת את הנוכחות של הגרמני, כי זה היה מפגש קצת מוזר. האיש הסתובב שם ולא התאים לי לנוף ולאווירה שהייתה שם. נתקלתי בו בכל מקום. על שאלתי, האם הוא גרמני, ענה בחיוב.

השאלה המתבקשת הייתה "אז מה אתה מחפש כאן?" דמעות זלגו על לחייו והוא ענה "בגלל שאני כואב את מה שהעם שלי עשה לכם". הוא השתתף בכל הטקסים, ועד היום בתי אורנה ואני נמצאות בקשר דואר אלקטרוני אתו. הוא בן אדם משכיל מאד, הומניסט, אינטלקטואל, רגיש וכואב כל אי-צדק בעולם. אני חייבת לעיתים

אפריל 2010

מהם. הצלחנו לזהות בהם מספר ילדים, כולל את עצמנו, את אמו ואחותי.

בכך לא תמו ההפתעות. לאמי הייתה חברה טובה, מגדה פליישמן. למגדה היה בן צעיר, יואש, אך בגלל סיבות שונות הוא הוצג בפני השלטונות הגרמניים בברגן-בלזן כאילו הוא בנה של מורתי לעתיד אלה מנדל. גם יואש זה היה איתנו בכל המקומות האלה, וגם הוא מופיע באחד משני התצלומים. אך המפתיעה במיוחד היא העובדה שיואש פליישמן זה גר, כן ניחשתם, בישוב עומר, מקום מגורי ב-35 השנים האחרונות...

ביוגרפי אודות המשאיל. הקטלוג חולק לכל המבקרים.

מיד לאחר הטקס התקיימה ארוחת צהריים באוהל הענק הסמוך לתצוגה. תוך כדי הארוחה, כשבתי יושבת לצדי, ניגש אלי אדם זר ושאל באנגלית: "אתה פרופסור לדני?". כשעניתי בחיוב הוא המשיך לשאול: "האם שהית בצריפים [בלוקים] 10 או 11 של הקבוצה ההונגרית בברגן-בלזן?" הוא לא פירש אך ברור היה גם לי, שהתכוון לתקופה היא ב-1944. תשובתי הייתה חיובית והוא הוסיף ושאל: "האם היית במחנה הפליטים השוויצרי? האם היית ב-1945 במוסד הילדים היידין?" ברור שזכרתי את שני המקומות הללו; בהיידין שהיתי מעל לחצי שנה ושם גם חגגתי את יום הולדתי התשיעי. [נשלמדתי בתיכון "גאולה" בתל אביב התברר כי בן כיתתי שלמה גודביץ, שהצליח להסתנן לשוויצריה כפליט מצרפת, שהה באותו המוסד כחבר הקבוצה הפולנית-צרפתית. שנינו התגייסנו לחיל התותחנים, שנינו היינו קצינים, שלמה אף זכה לצלייש הרמטכ"ל בפעולת התגמול במבצע קלקיליה ב-1956].

האדם המשיך לשאול: "האם אתה זוכר מי הייתה מורתך בהיידין?" נאלצתי להשיב בשלילה; שנים רבות זכרתי, אך שמה פרח עתה מזיכרוני. השואל ענה במקומי: "אלה מנדל. היא הייתה אמי. גם אני הייתי בכל המקומות האלה".

התברר שהיינו באותה הקבוצה באותו הזמן. גם הוא יליד 1936. הוא הגיע לארה"ב. אין לי תצלומים מהתקופות האלה. בידו שני תצלומים מהיידין והוא שלח לי עותקים

תמונה של אנה פרנק:
הפריט ששאלו לדני
השאיל לתערוכה.

זיכרון ממבט אחר

אנטיה ק. נאויקס, ירושלים

רבים מכם מכירים אותי משני הטקסים האחרונים לרגל יום שיחזור מחנה ברגן-בלזן, כשתגברתי את הצוות מטעם אתר ההנצחה והקרן לאתרי ההנצחה בסקסוניה התחתונה. אך רבים מכם מכירים אותי הרבה יותר שנים. הכרתם אותי בעקבות עבודתי כעוזרת מחקר מטעם אתר ההנצחה ברגן-בלזן, שהיה מעורב באיסוף חומרים למען הרחבת הארכיון של המוזיאון החדש ובתכנונו. רבים מכם יודעים, שגדלתי בגרמניה, אך אני מתגוררת כבר 25 שנה בירושלים. אולם רק מעטים יודעים על הקשר האישי שלי עם המקום, בו בוצעו מעשי האימה, שאין לתאר במילים - ברגן-בלזן.

בשנת 1999, אתר ההנצחה ברגן-בלזן הציע לי מקום עבודה כעוזרת המחקר בארץ. כמעשה ראשון, התקשרתי באמצעות הטלפון לאישה בשם קטה גרוישר-לכנברג (Käthe Gröschler-Löwenberg) בגרוינגן שבהולנד. כשסיפרתי לה על העבודה החדשה שלי, היא בכתה, לא היו מילים בפיה. מאוחר יותר היא אמרה: "אנטיה, את סוגרת מעגל עבור משפחתי, ששנים רבות את כבר חלק ממנה. כשתסעי לשם, את חייבת להדליק נר זיכרון, בשם כל משפחתנו".

עכשיו בוודאי אתם תוהים מה העניין של המעגל הזה. אני רוצה לנסות לסכם סיפור ארוך בקצרה.

נולדתי ב-יֶבֶר (Jever) אשר בפריזלנד, גרמניה, במרחק של 250 קילומטר בערך מברגן-בלזן. כשהייתי בת 12, קראתי את הספר "היומן של אנה פרנק" (הקשר הראשון לברגן-בלזן!). שמעתי מהוריי רבות על תקופת מלחמת העולם השנייה, שהם עברו כאנשים צעירים, אולם לא דיברו על השואה. לכן התחלתי לשאול שאלות, שאלות שגרמו לאי-נוחות לסביבתי, וגם לא היו לטעמם של מוריי בבית הספר. שם קיבלתי פחות תשובות מאשר בבית הוריי. ולבסוף, מורה מהדור הצעיר, שלימד בבית הספר שלי, הציע לקחת אותי ועוד מספר בני נוער לארכיון של העיירה. למדנו הרבה, למדנו על האירועים, שעליהם האנשים אז - בסוף שנות ה-70 של המאה הקודמת - לא רצו לדבר.

גילינו שבעיירה יֶבֶר הייתה פעם קהילה יהודית יחסית גדולה. המשכנו לחפש, כי רצינו לדעת מה קרה לאנשי קהילה זו? מברור שערכנו, מצאנו את שמותיהם ברשימות של מחנות ההשמדה של הנאצים ואף את שמותיהם של אנשים צעירים יותר, שהיגרו בזמן, למזלם.

שאלתי את עצמי בגיל 14 בֶּיֶר, מה היה מִסְפֵּר בן אדם בשם וולטר גרוישר, שגדל באותה עיירה, ושהוריו שלחו אותו בגיל 13 לדודו בירושלים, כדי להצילו? שאלות כאלה ואחרות העליתי יחד עם עוד חמישה בני נוער מאותו בית ספר, כשליצינו היה המורה שלנו. המשכנו לחקור ולחפש.

בשנת 1982 היו לנו הרבה כתובות של יהודים, שפעם חיו בֶּיֶר. כאשר הצגנו את החומרים ההיסטוריים שאספנו במסגרת התערוכה, דרשנו מעיריית יֶבֶר להזמין את היהודים שחיו אז בעיירה ושרדו את השואה. שום תגובה, שום מעשה. לכן פשוט

מאוד לקחנו את העניין לידינו והזמנו אותם בעצמנו. קטה גרוישר-לכנברג עזרה לנו רבות, כי היא אמרה לכל הניצולים: "אנו פשוט חייבים לנסוע! הם צעירים, הם לא עשו שום דבר רע והם סקרניים".

במהלך שנתיים אספנו כסף ואירגנו את הביקור, אשר התקיים באפריל 1984. אז זאת הייתה יוזמה יוצאת דופן עבור עיירה כל כך קטנה ושקטה. אני לא רוצה לפרט יותר, אבל אנשים רבים בֶּיֶר לא בדיוק התלהבו - בלשון המעטה - מהיוזמה הזו. עבורנו זה היה זמן לא פשוט, כי גם נאיו-נאצים השמיעו את קולם. אך אנו פשוט התעלמנו מהעוינות הזאת. אנו רצינו להכיר את האנשים. כשלבסוף הם הגיעו, הייתי באמצע מבחני הבגרות שלי, אולם אלה היו פחות חשובים עבורי. חשוב היה שהם סוף-סוף הגיעו, ושיכולנו לדבר איתם.

זו הייתה חוויה מיוחדת במינה. שלושים וחמישה אורחים הגיעו מגרמניה, מהולנד, מאנגליה, מארה"ב ומקנדה ואפילו מארגנטינה. שלושת הניצולים, אשר חיו אז בארץ, לא רצו או לא יכלו להגיע. למדנו הרבה והכרנו אנשים נפלאים. זה היה שווה כל מאמץ, גם אם הרבה תושבים של העיירה שלי חשבו שאני "משוגעת". יחס זה השתנה כשזכינו בפרס תיאודור האוז (Theodor Heuss) עבור יוזמתנו, אך אז כבר לא גרתי במקום. הקשר שלי למקום בו גדלתי נסדק, ולא ניתן היה לתקנו. לי זה לא הפריע, כי זכיתי במשהו הרבה יותר חשוב: הקשר לניצולי יֶבֶר, שנקשר במהלך ביקורם כשבוע ימים - משהו ששינה את חיי.

ב-1984 עברתי לגור בברלין כדי ללמוד באוניברסיטה. גם שם נתקלתי באנטישמיות והתברר לי, שגרמניה בעצם לא יותר ביתי. מ-1986 מדינת ישראל הפכה להיות ביתי, ובירושלים המשכתי את לימודי במדע המדינה.

ומה בקשר למעגל שהזכרתי בהתחלה? משפחת גרוישר הייתה

לעולם אל תשכחו להמשיך ולתעד את תולדות ברגן-בלזן. כמו סיפור יציאת מצרים

ברכה גילאי

נתקלתי בכתובת מרגשת זו באולם הכניסה לבנין המנהלה באתר מחנה הריכוז לשעבר ברגן-בלזן בגרמניה. ביקרתי שם באפריל השנה לציון 65 שנים לשחרור המחנה ע"י הבריטים.

לפני 65 שנים, ב-15 באפריל, אכן לא הסתיים הכל. תאריך זה מציין רק את ההתחלה.

כמו לידה מחדש, עם כל הכאבים הכרוכים בכך.

כולנו היינו יתומים, ללא משפחה, ללא קורת גג וללא מולדת.

כן, צריך לבנות הכל מחדש. לאט לאט.

שוב ושוב נשאלת השאלה:

איך כל זה קרה?

איך העם הכי תרבותי ביבשת אירופה, עם שלם, הפך למפלצת?!

אין לכך תשובה ולעולם לא נצליח להבין.

יש להמשיך ולתעד, גם בדורות שיבואו אחרינו, לספר כמו שמספרים על יציאת מצרים.

אך מעל הכל, יש להפיק את הלקחים, כדי שזוועה שכזאת לא תחזור לעולמים!

אחת מהמשפחות היהודיות הבולטות של יבֶר. דור ההורים, הרמן ואנה (Aenne), וילדיהם קטה (נולדה ב-1915), טרודה (נולדה ב-1917) וולטר (נולד ב-1922) הכירו - כפי שלמדתי במהלך האירוח בעיירה - את הדור של הסבים, ואת הסבא-רבא שלי. זמן מה שתי המשפחות אפילו היו שכנות באותו בניין.

הרמן גרוישלר היה יושב ראש הקהילה היהודית במקום וגם חבר במועצה המקומית. בתו קטה התחתנה עם אלפרד לכנברג והתגוררה יחד איתו משנת 1937 בהולנד, שם חשבו שיהיו רחוקים מהסכנה הנאצית. הם שרדו את השואה אך ורק מכיוון שמשפחה נוצרית, אשר הייתה פעילה במחנת, הסתירה אותם. הבת טרודה היגרה כבר ב-1936 לאנגליה. עבור הבן הצעיר וולטר הצליחו לארגן תעודת עלייה הודות לקרובים בארץ. בשנת 1935 הרמן ואנה ליוו את כנם בן 13 לירושלים, כדי שיגור אצל אחד מדודיו. ב-1937 הרמן ואנה ביקרו את כנם עוד פעם בארץ. לאחר "ליל הבדולח" הם ברחו מִיֶר להולנד עם בתם קטה. היא הצליחה לארגן גם עבור הוריה מקום מסתור, אך הגסטפו מצא אותם. ב-1942 הם גורשו לווסטרבורק. משם גורשו בפברואר 1944 לברגן-בלזן. הרמן נפטר בברגן-בלזן ב-16 בפברואר 1944. הוא היה חולה לב, אך למעשה המסע הקשה וההשפלות הנוראיות גרמו למותו. רעייתו אנה צורפה למה שמוכר כ"טרנספורט 222". את 222 האנשים האלה החליפו הנאצים באמצע המלחמה - ביוני 1944 - בתמורה לטמפלרים, נוצרים גרמניים שהקימו מספר מושבים בארץ ישראל במהלך המאה ה-19. כך אנה יצאה בחיים מהגיהנום בשם ברגן-בלזן. זה היה מסע ארוך, דרך וינה, בודפסט, קושטא, אנטליה וביירות עד למחנה הבריטי בעתלית שלידי חיפה. שם, לאחר שנים רבות, יכלה סוף-סוף לחבק שוב את בנה וולטר, שאז כבר שירת בצבא הבריטי. הם גרו אצל האח של אנה בירושלים. וולטר היגר אחרי המלחמה לקנדה. אנה עברה לגור אצל בתה קטה בגרונינגן, שם נפטרה ב-1982.

וזוהו המעגל:

לאחר 40 שנה, קטה הכריזה עלי כ"נכדת כבוד" שלה ושל כל משפחתה. בשבילי היא הייתה מהמפגש הראשון כמו סבתא שאליה אני מתגעגעת, כי היא וגם בעלה אלפרד כבר מספר שנים אינם בינינו. גם כשגרתי בארץ, נפגשנו לעתים קרובות. תמיד שוחחנו בטלפון; הרי היא ביקשה לדעת איך "נכדתה" מסתדרת בירושלים, בעיר בה גר כל כך הרבה שנים אחיה וולטר, שהצליח - הודות לשהותו בארץ - להציל את אמו מברגן-בלזן. כאשר כבר גרתי בירושלים, גם וולטר אמר פעם, שנסגר מעגל של המשפחה, מכיוון שדווקא אני עברתי לגור מכל המקומות - בירושלים... אני אז מצאתי דירה במושבה הגרמנית בירושלים - מקריות? צחוק הגורל? או פשוט השגחה עליונה עבור בחורה גרמניה עם סיפור כמו שלי, שכבר אז הבינה את עצמה כישראלית ושמדינת ישראל גם הכירה בה ככזו עקב מעשיה מגיל צעיר...

55 שנה אחרי השואה התחלתי לחפש בארץ את ניצולי ברגן-בלזן, ואספתי מסמכים היסטוריים על פי בקשת אתר ההנצחה בגרמניה. פעמים רבות גיליתי תוך כדי העבודה דברים חדשים על אותו "טרנספורט 222" ויכולתי לספר ל"משפחה שלי" דברים, שאף אחד לא ידע. שוב ושוב דיברנו בטלפון והרבה דמעות עצרו את המילים.

אך קרה עוד משהו: הכרתי יותר אנשים מיוחדים, שהשרדותם וגם חייהם קשורים לנצח בברגן-בלזן, ושקיבלו אותי בחום רב, בדיוק כמו משפחת גרוישלר, כולל הילדים והנכדים. אני עדיין שומרת על קשר - "משפוחה" או לא...

65 שנה אחרי, כמוכן שהבאתי, כמו בכל פעם שאני נוסעת מירושלים לברגן-בלזן, נרות זיכרון וגם אבנים מעיר הקודש, לא רק כדי לכבד את זיכרם של בני משפחת גרוישלר, ולכבוד זיכרם של כל אלה שניספו בברגן-בלזן - אבל גם לכבוד כל ניצולי ברגן-בלזן, אשר אינם כבר בינינו, אם אצלנו כאן בארץ או מחוצה לה.

יהיה זיכרם ברוך.

חזרה למחוזות הילדות ביקור במחנה העקורים ברגן-בלזן

טובה וקס

בספטמבר 1939 הגרמנים מפציצים את וארשה בירת פולין. הורי ירוחם וקס ופולה לבית בוים, זוג צעיר שזה עתה הקים מפעל תפירה בוארשה, מתמודד במשך חודש עם ההפצצות ואימי המלחמה. ביתם מופצץ ונחרב, והם מחליטים לחזור לעיירת הולדתם רייביץ (Rejowiec) שבמחוז לובלין. הנסיעה ברכבת, שכרגיל אורכת שעתיים, מתארכת למספר ימים, כשבכל פעם הגרמנים מפציצים והרכבת עוצרת בלי לדעת אם תוכל להמשיך. את הקטע האחרון של הנסיעה הם כבר עושים ברגל.

העיירה רייביץ נמצאת מספר ק"מ מנהר הבוק (Buck) שהיה הגבול בין פולין ורוסיה. כשהם מגיעים הביתה הם פוגשים את המשפחה ושאר אנשי העיירה הנרגשים וחסרי המנוחה. השמועות מתרועעות: הגרמנים יכנסו לעיירה או שחלק זה של פולין יינתן לרוסים. זקני העיירה עדיין זוכרים את הזוועות, שעשו הרוסים באוכלוסייה היהודית בתקופת מלחמת העולם הראשונה, ומעדיפים את שלטון הגרמנים. הימים ימי החגים וההכנות מרובות. לקראת חג הסוכות מגיעות ידיעות שהגרמנים מתקרבים. כל בני משפחת אבי, אמא, ארבעה אחים, שלוש אחיות, שני גיסים ואחיין מחליטים להסתתר ביער. עוברים מספר ימים, שום דבר לא מתרחש, העיירה שקטה, והם חוזרים הביתה.

חוסר המעש והצורך להתפרנס מביא את אבי להחלטה לנסות

ולעסוק במסחר. הורי יוצאים לערים בסביבה לבדוק אפשרויות למסחר, ופונים מזרחה לכיוון רוסיה. זו היתה נסיעה לזמן קצר, שהתארך למספר שנים, מבלי להיפרד מבני המשפחה שנשארו בעיירה.

מספר ימים אחרי בואם ללובו, הרוסים הגיעו להסכמה עם

גרמניה על מיקום הגבול. נהר הבוק - הגבול - נסגר. ההורים התחילו לנדוד בין העיירות באוקראינה גם כדי למצוא פרנסה וגם כדי להסתתר מהרוסים, שעצרו את הפליטים היהודיים ושלחו אותם למחנות עבודה. יחד עם מספר בני דודים וחברים נתפסו הורי והוגלו לסיביר. בחורף 1941 הם הצליחו לברוח וחזרו בדרך-לא-דרך לאוקראינה. ביולי 1941 הגרמנים פתחו חזית מזרחית נגד הרוסים. רבים מהיהודים והרוסים נמלטו מזרחה.

הורי המתינו ללידת ילדם הראשון, ובאוגוסט 1941 נולדה אחותי שרה. באותו יום הופצץ בית החולים. הורי עטפו את התינוקת בת היום ויצאו עם הרכבת האחרונה מזרחה. חודש ימים ארכה הנסיעה ובסופה הגיעו להרי אורל לכפר ליד סוורדלובסק שם חיו עד סוף המלחמה. שם, בסוורדלובסק, נולדתי.

בקיץ 1945 הרוסים איפשרו ליהודים ממוצא פולני לצאת ולחזור לפולין. הורי התארגנו לנסיעה ברכבת, שהובילה אותנו במשך שלושים יום לדרום פולין בגבול עם גרמניה. במקום כבר פעלו ארגונים יהודיים, כמו ארגון "הבריחה" שעזר להגיע ארצה בדרך לא-ליגלית, וארגוני הצלה שונים מארצות הברית ודרום אפריקה. הורי פגשו שם מכרים שניצלו, והתחילו החיפושים אחרי קרובים ובני משפחה שאולי ניצלו. כך נודע לאמי שאחותה היחידה ניצלה ונמצאת במחנה עקורים בגרמניה.

באותה עת הגיע גם בן-דוד של אבי, שהיה פרטיזן במלחמה וכעת היה חייל רוסי - מה שאיפשר לו לנוע בחופשיות בין המדינות השונות, והציע שנצא מפולין האנטישמית ונעבור למחנות

זיכרונות מברגן-בלזן

ענבר אלמגור [פישלר]

את ההיסטוריה של סבא וסבתא ושל חבריהם לשואה, נועד לנו תפקיד חשוב כדור שלישי לשואה; דור אשר יש לו תפקיד מכריע בהעברת הזיכרונות, הרגשות, המראות. בשעות בהן צעדנו באתר המחנה יחד עם סבא, סבתא, ציפורה, יזיה ואחרים, שמענו את ההסברים והסיפורים, תיאור המיקום הגיאוגרפי המדויק של הכניסה למחנה, מיקומם של הביתנים, תחושות הרעב, הקור, הצמא, הייאוש. הבנו כי אנחנו

זה שנים שאני מחכה להזדמנות לנסוע יחד עם סבי וסבתי לברגן-בלזן. חודש אפריל 2010 ייזכר כחודש המשמעותי בחיי. על אף שידיעתי תמיד כי יש בי את הרצון והכמיהה לנסיעה משותפת זו, הרי שלא ידיעתי עד כמה נסיעה זו תהיה עוצמתית ומשנה סדרי חיים עבורי. למסע נסענו יחד עם סבא וסבתא - וילק ורוניה פישלר, ושלוש נכדות - נורית, יעל ואנכי. בניגוד לנסיעות לפולין במשלחות תיכוניות או צבאיות, לא הייתה כאן מטרה לאומית כי אם בעיקר מטרה משפחתית. רצינו לחזור להיסטוריה השחורה של סבא וסבתא, לראות כמו עינינו היכן היו בשנות המלחמה, לחבר אירועים היסטוריים שאין להם רצף בזיכרוננו, ולנסות לייצר עבור כולנו תמונה ברורה יותר של שנות האימה.

כמהלך המסע גילינו כי מעבר לרצון לדעת יותר טוב

המקורי נמצא במכון מחקר בהולנד ושימש את החוקרים להוצאת הספר על מחנות העקורים.

מאז ובמשך שלוש שנים אני מנסה ללמוד קצת יותר על התקופה הזו של ילדתי. במסגרת עבודתי נסעתי לכינוס מדעי בהנובר שבגרמניה. זכרתי שאבי היה מספר על העיר הנובר כעיר הגדולה הקרובה לברגן-בלזן. החלטתי שאם אני נוסעת לכינוס, אסע גם לבקר בברגן-בלזן. יצרתי קשר עם חוקרי שואה שעובדים במוזיאון שהוקם באתר המחנה, וביקשתי לבוא לבקר. במיוחד ביקשתי לבקר במקום שהיה מחנה העקורים. נעניתי כי מחנה העקורים משמש כיום כמחנה צבאי בריטי אך עם אישור מיוחד אפשר להסדיר את הביקור.

העקורים באוסטריה. התארגנה קבוצה של מכרים ובני דודים, שבאופן בלתי-ליגלי ברחו מפולין, חצו את הגבולות והגיעו בדרך כלשהי לוינה. וינה באותה עת הייתה מוצפת פליטים יהודיים. מחוסר מקום נשלחנו למחנה עקורים אדמונד (Admond) ליד העיר זלצבורג. במחנה הזה שהינו מספר חודשים בתנאי צפיפות גדולה ומחסור בתזונה נאותה. שוב ברחנו והפעם לגרמניה. זה לא היה פשוט: המחנות היו מלאים בפליטים והשלטונות לא הסכימו לקבל פליטים נוספים. הגענו לגרמניה למחנה זלצהיים ליד פרנקפורט שהיה תחת חסות אמריקאית. במחנה שהו

דוד של אבי וילדיו ולמרות הזהות בשם המשפחה והעדות של הדוד כי אבי הוא בנו, לא הסכימו לקבל אותנו במחנה. כך, מחוסר ברירה, הגענו למחנה העקורים ברגן-בלזן בחורף 1946 ואני אז תינוקת בת שנה וחצי.

כאן מתחיל סיפורי האישי. באלבום תמונות הילדות שלי יש מספר רב של תמונות שצולמו בברגן-בלזן, ולא מעט סיפורים שמעתי מהורי על התקופה שחינו שם. הורי, שהיו ציונים עוד בצעירותם, ידעו תמיד כי סוף המסע הוא ארץ-ישראל. כך פעלו רבות בתנועה הציונית בברגן-בלזן, צעדו בצעדות מחאה נגד המנדט הבריטי (יש תמונה שלי עם הורי צועדים בהפגנה) ויחד עם זאת השתדלו לחיות את חיי היום-יום כמשפחה. אבי עבד בקנטינה של מזון, אחותי הלכה לבית-הספר ואותי שלחו לגן הילדים. במאי 1949 הגענו ארצה באוניה "עצמאות" ומאז ברקע החיים היו תמיד הסיפורים.

כיום, אני יושבת הראש של ארגון ניצולי קהילת רייכץ, ובמסגרת האזכרה השנתית לזכרן של משפחות קהילת העיירה שניספו בשואה, החלטתי להכין הרצאה על מחנות העקורים. להכנת ההרצאה וחיפוש החומר הגעתי לספריית יד-ושם בירושלים. בין הספרים הרבים בנושא הזה היה גם ספר שנכתב על בסיס אלבום התמונות של ציפי אורלין (Zipi Orlin). הסתקרנתי ופתחתי את הספר. התמונה הראשונה שהתגלתה לי היתה לא אחרת מאשר תמונתי שלי, תמונה שיש לי באלבום האישי שלי: אני בת שלוש, רוקדת ברחוב. כמוכן שמיד ישבתי לקרוא את הספר והתוודעתי אל ציפי אורלין, שהייתה הגננת בגן הילדים בברגן-בלזן בו למדתי. ציפי אורלין היתה מתנדבת אמריקאית במחנות העקורים והכינה אלבום תמונות על המחנות. האלבום

ביום סגרירי בנובמבר 2009 נסעתי לביקור בברגן-בלזן. חווייה רגשית מאד. מחנה המוות שלא נותר בו כלום מלבד אדמה חרוכה ומצבות שהקימו מיד לאחר שחרור המחנה (יש לי תמונה בה הורי מצולמים ליד המצבה הזו ב-1946), והמוזיאון המרשים שהוקם לקראת 60 שנה לשחרור ובו אגף המוקדש לניצולים ודרכי השיקום שלהם מתקופת מחנה העקורים ועד ימינו.

שתי המארחות שלי במוזיאון, קטיה וגבי שולץ, ליוו אותי לביקור במה שהיה מחנה העקורים. שם פגשנו את קולין, חייל בריטי לשעבר שמשרת כיום כאזרח במחנה. הוא חוקר את תולדות המחנה והקים מוזיאון קטן שמספר את תולדותיו. המחנה הצבאי הוקם עוד ב-1933 על ידי הגרמנים ומאז המבנים עומדים במקומם ולא נעשה בהם כל שינוי חיצוני. בעזרת התמונות שהבאתי איתי הצלחנו לזהות שגרנו במחנה 2 בו היה גן הילדים של ציפי אורלין. ביקרתי בבנין שהיה פעם גן והיום משמש כמשרדים. זיהינו את הבנין בו גרנו ואת הבנין בו עבד אבי. ראיתי את מגרש המשחקים של הגן, שהיום גדל בו יער. למדתי פרטים נוספים על המקום שלא תיארת לי לעצמי כמה גדול הוא. סיימנו את הביקור בבית הקברות המקומי, שבו קבורים ניצולים שנפטרו במחנה העקורים.

חזרתי הביתה מחווייה שחיזקה בי את הרצון לדעת קצת יותר על שהתרחש באותה תקופה שלאחר המלחמה. אני מחפשת את הילדים שצולמו יחד איתי בגן הילדים ושהיו שם באותה תקופה כמוני.

שיקמו את חייהם לאחר המלחמה במחנה העקורים. גילינו שהם בנו להם במחנה חיים עשירים ומלאים לפני הגעתם לארץ. אלו היו כנראה שנים קריטיות בעיצוב חייהם במדינת ישראל, ואני מאמינה שיש להן השפעה מכרעת על האופן שבו התעצבה המשפחה בדור השני והשלישי לשואה. סבא וסבתא הקימו משפחה שמאמינה בחיים ובאופטימיות. הם הנחילו את התכונה הזו במסירות ובאהבה. זוהי משפחה שבחרת לדעת ולחקור את שנות השואה ויחד עם זאת - להסתכל על עתיד טוב יותר במעגל הקרוב והרחוק כאחד.

במרחק של מספר חודשים מהנסיעה, החווייה עדיין נשארת טרייה ועוצמתית בלבי. היא מלווה אותי מדי יום. אני חושבת שהתחושה הזו זהה גם אצל בני משפחתי שנסעו יחד עימי. אני מודה לסבא וסבתא על שהעניקו לנו את ההדמנות הייחודיות הזו להצטרף אליהם למסע בזמן, ובעיקר מודה להם על עצם היותם מי שהם. אני גם מודה מקרב לב לאנטיה ולכל חברי הקרן בברגן-בלזן על שאיפשרו לנו לממש את המסע הזה ברגישות ובתשומת לב נדירה.

מהווים חוליה משמעותית בעולם הזה, שתצטרך להעביר לא רק את הזיכרונות המדויקים כי אם את המסר ואת התחושות. זהו אתגר לא פשוט. איך מצליחים להעביר לדורות הבאים חוויות כל כך קשות ומורכבות?

לא ניתן להשוות סיור מוזיאוני לסיור המלווה בהסברים של מי שחווה על בשרו את הזוועות הללו. בזמן שהיינו שם באתר המחנה ושמענו את העדויות, הגוף התכווץ באופן בלתי רצוני, מסרב להאמין כי בן אנוש היה מסוגל לבצע מעשי זוועה כאלה - ועוד יותר מזה - כי בן אנוש יוכל לשרוד את הזוועות האלה. היינו שם רבים מבני הדור השלישי. הכרנו את רון וגיל - נכדיה של יזיה, אריאל ושרון - נכדיהם של טוניה ויוסף ועוד רבים גם מבני הדור השני. מבלי לדבר יותר מדי, הבנו שיש לנו משימה משותפת. זו גם כנראה הסיבה שמצאנו את עצמנו מסרבים להיפרד מן המסע הזה ונפגשים שוב במפגש הסיום שהתקיים לאחר חודש בתל-אביב. כל אחד מאיתנו יודע שיש בידיו אחריות ושליחות.

אולם הנסיעה הזו גם הייתה אופטימית. גילינו איך סבא וסבתא

המקום מעבר להרי החושך

אליעזר ירון

כבר כשהייתי ילד קטן, כששאלו אותי "איפה נולדת?" ידעתי לענות "בברגן-בלזן".

זה ליווה אותי במשך כל חיי והיתה לי כאילו איזו גאוות יחידה - אני נולדתי בברגן-בלזן!

ברגן-בלזן נחרתה לי בזיכרון - על פי עשרות תמונות שהיו בכיתנו בתוך תיק גדול ושחור - כמקום עם בלוקים לבנים בני שתי קומות, כשהורי מצולמים שם ביום נישואיהם בחברת חברים ובני משפחה, או אותי כתינוק שרק נולד.

בתצלומים כולם נראו כל כך נמרצים, חייכנים, חיוניים, פניהם לעתיד. שום פרט לא הסגיר את העובדה שרק שנה-שנתיים לפני כן חלקם יצאו מגיהנום עלי-אדמות, ממחנות השמדה, מחנות עבודה וגטאות, בהם איבדו את כל משפחתם.

כנראה שהם הדחיקו את הכאב ודהרו לעבר עתיד חדש, וכל הסבל והאובדן עלה וצף רק שנים רבות לאחר מכן, כשהתבגרו והמירוץ המטורף של החיים נרגע, הילדים התחתנו ועזבו את הבית, והנכדים שנולדו התחילו לשאול שאלות...

ואז הזדמנה לנו הנסיעה לטקס שישים וחמש שנים לשחרור ברגן-בלזן.

התרגשתי מאד לקראת הנסיעה, כי סוף-סוף ייצא לי לבקר במקום שבו נולדתי, שנצרב בתודעה כמקום רחוק מעבר להרי החושך, מקום לא מציאותי שמתועד רק בתמונות.

והנה אני מגיע, נכנס לבלוק שבו נולדתי וגדלתי עד גיל שנה, ומרגיש כמו בתוך מנהרת זמן.

ובמוזיאון - צילום גדול של הרכבת שיצאה לישראל מברגן-בלזן ב-1949, זו שהוריי ואני היינו עליה...

זו היתה עבורי חוויה מכוננת, מעבר לכל החוויות האחרות שחווינו במסגרת נסיעה זו.

"אולי היכרת את ההורים שלי?"

מרישה קרקאור

בנסיעה באפריל 2010 לברגן-בלזן, התבוננתי באנשים שישבו איתנו בחדר האוכל במלון בהנובר.

את תשומת ליבי תפס גבר כבן שישים, אמריקאי לפי מראהו, והנחתי שהוא בן דור שני לשואה.

בערב שקדם לעזיבתנו את המלון אל המלון החלופי עמדתי בכניסה ללובי לקראת היציאה לקונצרט באולם הקונגרסים בהנובר. בעודי מחכה לעלות לאוטובוס, ניגש אלי אותו אדם לבוש כהרגלו עם מגבעת ותיק גדול. "אותך עדיין לא יצא לי לשאול" הוא אמר, "אולי היכרת את ההורים שלי? מחר אני נוסע למחנה העקורים, ואני מחפש מישהו שאולי יודע באיזה בלוק ההורים שלי גרו".

"איך קראו להורים שלך?" שאלתי,

"לאמא שלי קראו הלה רייבר".

באותו רגע כל העור שלי נעשה חידודין-חידודין - "הלה רייבר ממינכן?"

"כן" הוא ענה.

הלה רייבר ובעלה היו שכנים וחברים של בעלי ושלי בבלוק מסי 38 במחנה העקורים בברגן-בלזן. כשאנחנו עלינו לארץ, הרייברים נסעו להשתקע במינכן. במשך השנים יצא לי לבקר אותם מספר פעמים.

למחרת, נסענו אני ושני בני עם הבן של הרייברים למחנה העקורים. עצרנו בבלוק מסי 38 וכשנכנסנו אליו היתה בינינו התרגשות גדולה ולא היו מילים בפיו כדי להודות לי.

כשחזרנו לארץ, פשפשתי בתמונות העבר ומצאתי תצלום בו בעלי ואני מצולמים יחד עם אותו אדם במסיבת יום ההולדת שלו כשהיה בן שנה...

אכן חוויה מדהימה, בנוסף לכל החוויות האחרות שחווינו במסע הזה.

לאחר 66 שנה...

הרי הייתי פה עם אמא ב-1985. למה לא שאלתי אז?
היא הרי ידעה בדיוק.

היכן שיחקתי, היכן התרוצצתי בין הרגליים כשאבא ערך את העיתון "אונדזער שטימע"?

המערכת היתה ב"רונדהאוז". מעבר לכביש.

שם בילה אבא את זמנו גם כעורך וגם כחבר הועד המרכזי ומנהל מחלקת התרבות.

מדוע השאלה הזאת בווערת כאש בעצמותי ולא נותנת לי מנוח?

אני מצליחה להדביק את קולין אלברט, הקצין האנגלי, באובססיה שהשתלטה עלי -

חזקה ממני ואני לא יכולה לה.

קולין, במבטאו הבריטי, מתרוצץ איתי ברחבי המחנה.

מנסה לאתר במדויק את הבית לפי המספרים שאנו משחזרים.

לפי התמונות שנשארו.

אולי זו הקנטינה?

אולי זה הבית הזה?

בביקור קודם כבר הצלחתי להיכנס לאחד הבתים.

הוא התאים לתיאור.

ראיתי את המסדרון הארוך המחבר בין החדרים הגדולים.

אז, בכל חדר גרה משפחה...

יוכי ריץ-אולבסקי

ברגן-בלזן 15 במרץ 1947

ברגן-בלזן 15 באפריל 2010

15 במרץ 1947

נולדתי.

בית החולים ע"ש גלין-יוז

במחנה העקורים ברגן-בלזן.

דודי, הרב מצ'לה - ישראל משה אולבסקי, הוביל את אמא לבית החולים במכונית שלו.

הורי, רפאל ורחלה אולבסקי (לבית זלמנוביץ') היו מאושרים.

נולדה להם בת בכורה!

השם? יוכבד רבקה, על שם האמהות שניספו.

אכל הם שרדו את הזוועה.

לאחר שאמא ניגנה בתזמורת הנשים של אלמה רוזה, לאחר שאבא סבל במחנות עבודה והשמדה, לאחר מחלות טיפוס ומגפות, הם שרדו והצליחו להביא לעולם תינוקת שלמה ובריא!

ואין מאושרים מהם.

זאת לא היתה סתם תינוקת. היא היתה גם סמל.

סמל לנצחונם האישי על היטלר - על גרמניה הנאצית!

15 באפריל 2010

65 שנה לשחרור.

הגעתי לבלזן בפעם נוספת. הייתי פה כבר פעמים רבות.

אלא שעכשיו, דווקא עכשיו, בערה בי שאלה אחת פשוטה, ולא נתנה לי מנוח.

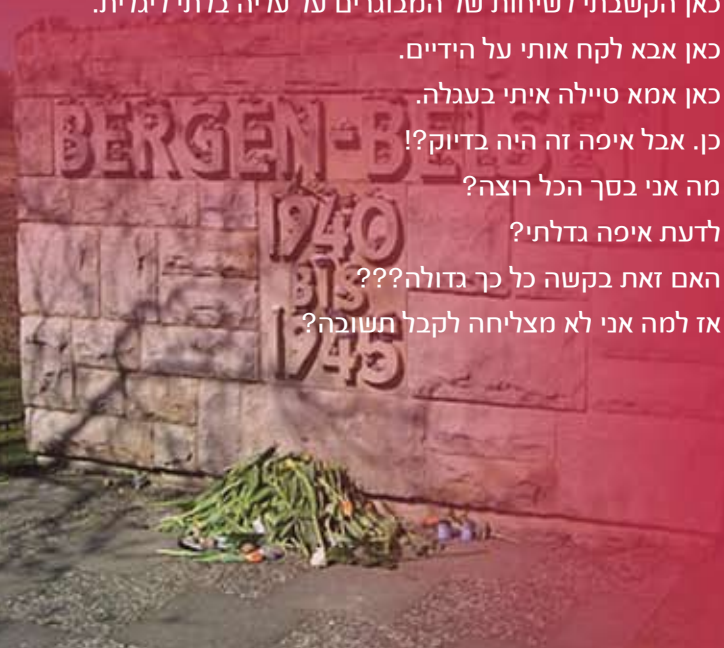
למה דווקא עכשיו אני חייבת, אבל ממש חייבת, לדעת בדיוק היכן גרתי.

היכן גדלתי.

באיזה בית בדיוק מכין הבתים שסובבים את ה"רונדהאוז"?

למה זה בכלל חשוב?

למה לא שאלתי את אמא ואבא כשעוד יכלו לומר לי?

השנה הזאת נועה גולנדסקי

ויש לי הרגשה
שהשנה הזאת תהיה טובה
יש לי הרגשה
שהשנה תהיה טובה

עם כל הכעס
יש עוד חסד
יש עוד אהבה
ויש לי הרגשה
שהשנה הזאת תהיה טובה
יש לי הרגשה
שהשנה תהיה טובה

יש בי אמונה
ויש לי הרגשה
שהשנה תהיה טובה

אלה ימי מבול גדול
וכשייבש נוכל למחול
לב אמהות חרד תמיד
רחם תקווה ילד עתיד

עם כל הפחד
יש לי כוח
יש בי אמונה

לא הייאוש יוביל אותי
גם אם ימשוך בכף ידי
כמו העולם אמצא סיבה
להתגלגל ליום הבא

לא השחור יבלע אותי
אלף צבעים בדעתי
גם אם ארוץ אל המרחק
מה שהייתי לא נמחק

עם כל הפחד
יש לי כוח

"שנה טובה" שהודפסה במחנה העקורים ברגן-בלזן לקראת השנה החדשה בספטמבר 1947

בברכה מוצגת תמונתם של ברוניה ויהודה-לייב בוגץ'
ובזרועותיהם בתם הבכורה פרחיה, אז בת שלושה חודשים (כיום פרחיה שטיין)

